

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 10 (Mart/March 2023), s. 256-268.
Geliş Tarihi-Received: 31.01.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 20.03.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1245182

Türk Sözlü Kültürü ve Çocuk Edebiyatı

Turkish Oral Culture and Childrens's Literature

Nazife Burcu TAKIL*

Öz

Bu çalışma, kültürel öğelerin çocuk gelişimindeki önemini ortaya koymak ve Türk sözlü kültürün aktarımında çocuk edebiyatı ürünlerinden nasıl faydalanılabileceğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada çocuk, çocuk gelişimi, çocuk edebiyatı, çocuk gelişim kuramları, kültürel gelişimle desteklenerek tanımlanmış ve bireyin gelişiminde önemli yer tutan bu öğelerin birbiriyle ilişkisi ifade edilmiştir. Kültürel öğelerin çocuğun benlik algısındaki ve hayata karşı tutum oluşturmadaki önemi; Davranışçı Kuram, Psikanalitik Kuram, Bilişsel Gelişim Kuramı, Sosyokültürel Kuram, Bilgi İşleme Kuramı, Ekolojik Sistemler Kuramı, Çoklu Zekâ Kuramında ayrı ayrı ele alınarak açıklanmıştır. Kültürel öğelerle zenginleştirilmiş ortamlarda büyüyen çocukların bilişsel, dilsel, sosyal ve psikomotor yönden olumlu gelişim gösterdikleri ortaya konmuştur. Toplumu oluşturan bireylerin kişilik ve ahlak gelişimlerinin kültürden bağımsız ele alınamayacağı ortaya konmuş, çocuk ve yetişkin nüfus oranları göz önüne alınarak kültürün sürdürülebilir bir yapıda olmasının önemi vurgulanmıştır. Kültür ve gelişim arasındaki bağın sağlamlığının, bireyin bilişsel, ruhsal gelişimi için oldukça büyük öneme sahip olduğu ortaya konmuş ve bu bağın oluşturulmasındaki en büyük etkenlerin başında dil kullanımı olduğu ifade edilmiştir. Dil ve kişilik gelişiminde kritik dönemde kültürün çocuklara aktarımında, çocuk edebiyatı ürünlerinin kullanımının son derece önemli olduğu ortaya konmuştur. Bu bağlamda; gelişim sürecinde kültürel öğelerin ne zaman, nasıl ve ne yollarla çocuğa verilmesi gerektiği psikoloji, eğitim ve çocuk gelişimi literatüründen destek alınarak ifade edilmiştir. Çocukluk döneminde, Türk sözlü kültür öğelerinin aktarımının nasıl olacağına dair fikirler öne sürülmüş ve çocuk edebiyatının bu hususta birincil öneme sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu önem dâhilinde çocuk edebiyatı eserlerinin fiziksel ve içerik özellikleri açıklanmış, eserlerdeki çizim, resim, şekil ve cümlelerin kültürel aktarımdaki rolleri ortaya konmuştur. Çocuk gelişiminde öğrenme kabiliyetinin gelişmesi için sosyoekonomik durumun, ırkın, cinsiyetin kilit unsur olmadığı; çocuğun ilk yıllarında kullanılan dil ortamının hepsinin üzerinde bir güce sahip olduğu belirlenmiştir. Kültür unsurlarının da dil aracılığı ile aktarıldığı gerçeğinden hareketle, kültür aktarımının ve dolayısıyla bireyin kendini hayata hazırlamasının arkasında ekonomik sebeplerden ziyade ebeveynlerin dili kullanması, çocuklarına zengin kültürel öğelerle zenginleştirilmiş kitaplar ve ortamlar sunmasının yer aldığı ifade edilmiştir. Erken çocukluk döneminden itibaren çocukların kitaplarla bir araya gelmesinin hayati öneme sahip olduğu gerçeğinden hareketle, kültür bağı olmadan da çocuğun gelişim sürecinde bocalama yaşayacağı göz önüne alınarak çocuk, kitap ve kültürel öğelerin her daim iç içe olması gerekliliği ortaya konmuştur. Bunun için çeviri çocuk kitapları, resimli çocuk kitapları, dijital kitaplar, dijital araçlar ve kurgulanan metinlerin bu öğeleri nasıl muhteva edeceği ifade

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, e-posta: nerden@gazi.edu.tr, Visitor olarak şu an: University of Edinburgh / Literatures, Languages & Cultures, e-posta: burcu.takil@ed.ac.uk, ORCID: 0000-0003-0937-7595.

edilmiş ve bu sürecin sürdürülebilir politikalarla eğitim çatısı altında olması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, kültür aktarımı, çocuk edebiyatı, dil, değer.

Abstract

This study was carried out to reveal the importance of cultural elements in child development and to determine how children's literature products can be used in the transmission of Turkish oral culture. In the study, the child was defined by supporting child development, children's literature, child development theories, cultural development, and the relationship between these elements, which have an important place in the development of the individual, was expressed. The importance of cultural elements in the child's self-perception and in forming an attitude towards life; Behavioral Theory, Psychoanalytic Theory, Cognitive Development Theory, Sociocultural Theory, Information Processing Theory, Ecological Systems Theory, Multiple Intelligence Theory are explained separately. It has been revealed that children who grow up in environments enriched with cultural elements show positive development in cognitive, linguistic, social and psychomotor aspects. It has been revealed that the personality and moral development of the individuals who make up the society cannot be handled independently from the culture, and the importance of a sustainable structure of the culture has been emphasized by considering the child and adult population ratios. It has been revealed that the strength of the bond between culture and development is of great importance for the cognitive and spiritual development of the individual, and it has been stated that the most important factor in the formation of this bond is the use of language. It has been revealed that the use of children's literature products is extremely important in the transfer of culture to children in the critical period of language and personality development. In this context; When, how and in what ways cultural elements should be given to the child in the development process has been expressed with support from the psychology, education and child development literature. Ideas on how to transfer Turkish oral culture elements in childhood have been put forward and it has been stated that children's literature has primary importance in this regard. Within this importance, the physical and content features of children's literature works are explained, and the roles of drawings, pictures, shapes and sentences in cultural transfer are revealed. Socioeconomic status, race and gender are not key factors for the development of learning ability in child development; It has been determined that the language environment used in the child's first years has a power over all of them. Based on the fact that cultural elements are also transmitted through language, it has been stated that behind the cultural transfer and thus the individual's preparation for life is the fact that parents use the language rather than economic reasons, and offer their children books and environments enriched with rich cultural elements. Based on the fact that it is of vital importance for children to come together with books from early childhood, it has been revealed that children, books and cultural elements should always be intertwined, considering that the child will experience faltering in the developmental process even without a cultural bond. For this purpose, it has been stated how translated children's books, children's picture books, digital books, digital tools and fictionalized texts will contain these elements, and it has been emphasized that this process should be under the umbrella of education with sustainable policies.

Key Words: Turkish, cultural transfer, children's literature, language, value.

Giriş

Çocuk Gelişiminde Kültürün Önemi

“Çocuk” kavramı toplumların bakış açılarına, bilim ve eğitimdeki yeni bulgulara, sosyal bilimlerdeki araştırmalara göre yüzyıllar içerisinde sürekli değişim göstermiştir. Orta Çağ’da yaşam ve söz hakkı kısıtlı olan ve minik yetişkin bireyler olarak görülen “çocuk” 21. yüzyıl itibariyle değerli, hakları olan, düşünce yapısıyla kararları değiştirebilecek güce sahip olan bireyler olarak görülmektedir. Bu sebeple “çocuk edebiyatı” “çocuğa görelilik” gibi kavramlar da zamanla farklılık göstermiştir.

Birleşmiş Milletlerin Uluslararası İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde, çocukların özel ilgi ve yardıma hakkı olduğu ilan edilmiş ve 18 yaşına kadar her birey “çocuk” olarak tanımlanmıştır. Çocuklar bağımlı, kırılğan ve yetkindirler (UNICEF, 2022).

Bu yetkinlik, düşünebildikleri, düşünce ve tercihlerini ifade edebildikleri ve bu vesileyle tercihleri etkileyebildikleri anlamına gelmektedir. Çocukların, tercihleri etkileyebilecek güçte olmaları; onların sağlam düşünce sistemlerine sahip olmalarının önemini ortaya koymaktadır. Adrese dayalı nüfus kayıt sisteminin sonuçlarına göre Türkiye’de 2021 sonu itibarıyla genel nüfus 84 milyon 680 bin 273; Birleşmiş Milletler tanımına göre 0-17 yaş grubunu içeren çocuk nüfusu, 22 milyon 738 bin 300 olarak belirlenmiştir (TUIK, 2022). Nüfusun çeyreğini oluşturan çocuk nüfusuna; sağlıklı bir gelişim süreci oluşturmak oldukça önemlidir.

Gelişim süreçleri incelendiğinde çocuk gelişimiyle ilgili pek çok kavramın ortaya çıktığı gözlenmektedir: Davranışçı Kuram, Psikanalitik Kuram, Bilişsel Gelişim Kuramı, Sosyokültürel Kuram, Bilgi İşleme Kuramı, Ekolojik Sistemler Kuramı gibi. Bu kuramları incelediğimizde gelişimin çevre, ebeveyn ve kültürle olan yakın ilişkisi göze çarpmaktadır. Davranışçı Kuram, birey özelliklerinin çevrede gerçekleşen deneyimler sonucunda kazanıldığını ifade eder. Psikanalitik Kuram, yetişkinlerin çocukların duygusal sağlığını onlara dürtülerinin doyumunu sağlayacak imkânlar sunmasıyla elde edilebileceğini söyler. Bilişsel Gelişim Kuramı, ortaya çıkan problemlerin çoğunun zihinsel gelişimini destekleyecek ortamlar sağlanmasıyla çözülebileceğini öne sürer. Sosyokültürel Kuram, sosyalleşme ve sözle ifade yoluyla çocukların bilgileri yapılandırabildiğini ifade eder. Bilgi İşleme Kuramı; çocukların bilgiyi sosyal ortamlarda toplumsal ipuçlarını fark ederek, bunları hafızalarına kazıyıp, tekrar gözden geçirerek ve ardından sosyal etkileşimler sayesinde kullanarak öğrendiğini savunur. Ekolojik Sistemler Kuramı ise gelişimin, çocukların içinde yaşadıkları bireysel, sosyal sistemlerden etkilendiğini söyler (Smith, 2014, s.36). Bu kuramların hepsinde çocuğun gelişiminde sosyal etkileşim, çevre, ebeveyn, maruz kalınan nesnelere, olaylar, diyaloglar yer almaktadır. Çocukluktan sağlıklı yetişkinliğe ilerleyen süreçte çocukların çevreleri ile fonksiyonel bir sosyal etkileşim içerisinde olmaları, ortama ve çevreye uygun olarak kendilerini ve duygularını ifade edebilmeleri esastır (Arasıl Sarı, 2021). Bunun için çocukların sosyalleşebileceği, kültürel ortamlara sıklıkla maruz kalabileceği imkânlar sağlanmalıdır. Richard ve Zimbardo’nun da bahsettiği üzere; insanların ait oldukları kültürleri, benliklerini oluşturma yolları üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Sosyal kimlik, ideolojik inançlar, ilgiler, istekler, öz değerlendirmeler gibi unsurlar ait oldukları kültürle yakından ilişkilidir (Richard ve Zimbardo, 2012, s. 430). ve bireyler ilişkili oldukları kültürü yeterince tanıyamazlarsa aidiyet duygusunu hissedemeyebilirler. Aidiyet duygusunun Maslow’un (1943) ortaya koyduğu ihtiyaçlar hiyerarşisinde, bir insanın yeme-içme ve güvende olma gibi fiziksel ihtiyaçlarından hemen sonra giderilmesi gereken ve sevgi ihtiyacıyla aynı basamakta bir ihtiyaç olduğu göz önüne alınmalıdır. Maslow, hiyerarşisinde kültürden direkt olarak bahsetmemiş olsa da aidiyet duygusu ve sosyal çevre bağlamında kültüre işaret ettiğinin çıkarımını yapmak zor değildir. Hiyerarşide, bir ihtiyaç doyurulmadan daha üst ihtiyaçlara geçilemeyeceği bilgisinden hareketle, bireyin çocukluk döneminde, yaşayan miras aktarımının gerçekleştirildiği ortam ve materyallerden mahrum kalmasının onun özgüven, özsaygı, kendini gerçekleştirme gibi basamaklara ulaşamayacağı kaygısını ortaya koymaktadır. Bu da, kimi kültürel unsurların çocuk edebiyatı ürünleriyle çocuklara aktarımının yapılmasını keyfi değil zarurî bir ihtiyaç olarak gözler önüne sermektedir. Özellikle yazılı ve elektronik kültür ortamında büyüyen çocukların kültürel öğelerle desteklenmiş nitelikli çocuk edebiyatı ürünleriyle karşılaşmalarının çok önemli olduğu bilinmelidir.

Toplum oluşturulan bireylerin kişilik gelişimleri, ahlak gelişimleri kültürden bağımsız ele alınmamalıdır. Vygotsky, çocuğun öz-düzenleme becerisinin çocukla günlük iletişim kurarak kültürel normları çocuğa aktaran bakıcılar sayesinde gelişeceğini öne sürmüştür (Suskind, 2020, s. 127). Sosyal kültürel bakış açısında da insanların dünya

hakkındaki algıları ve kültür ilişkisi, kültürün çocuğun yetiştirilmesindeki rolü, kültürün kişinin kendi hakkındaki farkındalığını nasıl etkilediği, kişinin duygularını belirtme şekli ve kültür ilişkisi gibi bağlantılar incelenmektedir (Richard ve Zimbardo, 2012, s. 12). Daha genel bir düzeyde, gelişim ve öğrenme bir toplumun kültüründen etkilenir. Toplumda hâkim olan değerler ve inançlar, kültürel uygulamalara ve beklentilere de yansır. Her toplumda; neyin yapmaya değer olduğu, ne kadar çok çalışılacağı ve kişinin hedeflerine nasıl ulaşılacağı konusunda inançlar ve beklentiler vardır (Salili vd., 2001, s. 19).

Çoklu Zekâ Kuramını ortaya koyan Gardner; kültürün sağladığı sembolik bir kod olmaksızın, bireyin sadece kendisinin duygular konusunda yaptığı temel düzeydeki dağınık ayrımla baş başa kaldığını ifade eder. Kültür sayesinde birey, kendisinin ve içinde yer aldığı toplumdaki bireylerin yaşadığı deneyimleri anlama potansiyeline sahip olur. Ayrıca ritüelleri, dini kuralları, mitsel ve totemsel sistemleri kişisel zekânın önemli unsurlarını yakalayıp aktaran sembolik kodlar olarak görmek gerekmektedir (Gardner, 2021, s. 315). Bu doğrultuda, bireyin kültürel unsurlardan kopuk olması, toplumdan uzak olmasına ve dolayısıyla kendisinden uzak olmasına sebep olacaktır. Ait olduğu kültürden kopuk olmak, köklerinden yeterince toprağa tutunamayan bir ağaca benzetilebilir. Kültür ve gelişim arasındaki bağın sağlamlığı, bireyin bilişsel, ruhsal gelişimi için oldukça önemlidir. Bu bağın oluşturulmasındaki en büyük etken ise dil kullanımınıdır. Demren'in (2009) de belirttiği üzere geleneksel halk anlatılarının zenginliği ve kullanımı Çoklu zekâ alanlarını uyaran ve zekâ alanlarının gelişmesine yardımcı olan unsurlardır (Demren, 2009, s. 217). Bu bağlamda, kültürün eğitim çatısı altında kişilik gelişimi, zekâ gelişimi, dil gelişimi süreçlerinde önemli bir rolü olduğu ve bu rolü gerçekleştirebileceği en ulaşılabilir sahnelerden birinin çocuk edebiyatı sahası olduğu düşünülmektedir. Çocuk edebiyatı; esasında hem estetik kaygısı olan bir sanat dalı hem de aktarım sağlayan bir eğitim aracıdır.

Çocuk Edebiyatı ve Kültür Öğeleri

Dil ve kültür arasındaki sıkı ilişki literatürde pek çok kez vurgulanmıştır. Dil, kültürü; kültür de dili etkilemektedir ve bu iki canlı varlık sürekli dinamik bir şekilde gelişim, değişim göstermektedir (Kaplan 2016, Ünalın 2012). Aktulum'un da bahsettiği üzere "Folklorik bir ürünün değişmeden, değiştirilmeden bir dönemden ötekine aktarılması klişeleşme, basmakalıplaşma tehlikesi doğuracaktır. Oysa kültürel unsurlar durağan değil devingen bir özelliğe sahip oldukları sürece varlıklarını sürdürebilirler. Bir ulusun kültürünün temel unsurlarını canlı tutmanın yolu, onların sürekli olarak başka dönemlerde güncellenmelerine bağlıdır. En etkili güncelleme yolu ise başka yapıtlarda yeniden kullanıma sokulmaları, bir başka deyişle söylemler arası, metinler arası bir sürece katılmalarıdır." (Aktulum, 2013, s. 9).

Edebiyatın böylesine etkin rol oynadığı gerçeği göz önüne alındığında bireyin erken çocukluk döneminden itibaren nitelikli çocuk edebiyatı ürünleriyle karşılaşmış olmasının da önemi anlaşılacaktır. Ebeveynlerin bilhassa kritik dönemde çocuklarıyla oluşturdukları dil ortamları ve onlara sağladıkları çocuk edebiyatı ürünleri ne kadar zenginse, çocuk gelişiminde bilişsel, sosyal ve psikolojik gelişim de o kadar iyi olmaktadır. Gelişim kuramları çevrenin, bilişsel ve sosyal gelişimdeki önemini farklı bakış açılarıyla pek çok kez ortaya koymuştur. Cohen'in, Lieb'in yaptığı araştırmalar da çevresel faktörlerin sınırdaki kişilik bozukluklarının oluşumunda çok etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Cohen vd. 2008, Lieb vd. 2004). Yani dil ile kültür kapsamında deneyimlediğimiz ve oluşturduğumuz çevre sadece tek bir düzeydeki gelişimi değil bir bütün olarak insanın her alandaki değişimini ve hayata karşı duruşunu da etkilemektedir. Böylesine etkili bir unsur olan çevre-kültür ilişkisinin 21. yüzyılda farklı bir zemine taşındığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Dil, kültür, çevre sürekli devinim gösteren unsurlardır ve günümüzde teknolojik gelişmelerin; sosyal ilişkilere, kitap okuma alışkanlıklarına, ebeveynlerin çocuklarıyla geçirdikleri zaman birimlerine, yaptıkları etkinliklere, komşuluk ilişkilerine, sosyalleşme süreçlerine göreceli olarak olumsuz etkileri olduğu söylenebilir. Bu durumda kültürünü tanıyan ve onu yaşatabilen bir nesil geliştirebilmek için temel materyaller, çocuk edebiyatı ürünleri olarak gösterilebilir. Sedat Sever, “çocuk edebiyatının, erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı olduğunu söyler (Sever, 2008, s. 17). Sever’in “nitelikli çocuk edebiyatı” betimlemesi; sadece çocuklar için yazılmış olma şartını yerine getiren pek çok ürünün aslında çocuk edebiyatı ürünü içerisinde değerlendirilmemesi gerektiğini ortaya koyar.

Lukens; çocukların şiirden halk masalına, maceradan fantastiğe farklı türden birçok edebî formu denemeye yetişkinlerden daha açık olduklarını ifade etmektedir. Çocuk edebiyatı kapsamında, gittikçe gelişen sanat formlarıyla birlikte resimli kitapları da dâhil etmek gerekir. Çocuk edebiyatı; içine girilebilecek görsel dünyalar sunmalıdır. Doku, renk, biçim, çizgilerle birlikte gölgelendirme, kontrast perspektif ve denge bunlar usta çocuk eser çizerlerinin fotoğraf veya suluboyayla tükenmez kalem veya mürekkeple ortaya koyduğu unsurlardan bazılarıdır. Çocuk edebiyatı çizerleri, metindeki kelimeleri resme dönüştürürler ve aynı zamanda çocuk edebiyatı sahasına bambaşka bir alan daha açmış olurlar (Lukens vd., 2017, s. 7).

Çocuk edebiyatının pek çok işlevi vardır. Çocuğa göre yazılmış olmanın temel şartı, “çocuk” kavramının sınırlarını biliyor olmaktır. Çocuğun bilişsel ve duyuşsal özelliklerini, sınırlarını, hayal gücünü destekleme yollarını bilmek gerekmektedir. Çocuk edebiyatı ürünlerinde eğiticilik; çocuğun çıkarım yapabilmesine, neden-sonuç ilişkisini kendi kendine kurabilmesine dayanır. Çocuk edebiyatı ürünlerinin diğer bir işlevi de aktarmadır. Kültür taşıyıcısı olmasıdır. Çocuğun hayata karşı duruşunu belirlemede, karakter gelişiminde, bilişsel-dil gelişiminde kitaplar çok önemli bir yere sahiptir ve kendi kimliğini oluştururken okuduğu edebî ürünlerden beslenmesi onu daha güçlü yapar. Bu sebeple sözlü kültür öğeleri, çocuk edebiyatı ürünlerinde hususiyetle yer almalıdır.

Bir çocuğun sahip olduğu kelime hazinesi ne kadar genişse akademik başarısı o kadar çok olur. Dile, farklı kelimelere erken yaşta maruz kalmak, entelektüel gelişimde de oldukça büyük öneme sahiptir (Suskind, 2020. s. 34-38). Geçmiş yıllardaki yaygın düşüncenin aksine sosyoekonomik durum, ırk, cinsiyet, doğum sırası; bir çocuğun öğrenme kabiliyetinin kilit unsuru değildir. Bir çocuğun gelecekteki öğrenme gidişatını belirleyen temel faktör, ilk yıllarındaki dil ortamıdır. Ebeveynin çocuğuyla ne kadar ve nasıl konuştuğu bunu temelden etkilemektedir. Evdeki eğitim durumu veya ekonomik durum ne olursa olsun, ebeveyn konuşmasının çok fazla olduğu evlerdeki çocuklar dil gelişimi bakımından diğerlerinden üstündür (Suskind, 2020, s. 47-48). Kültür unsurlarının da dil aracılığı ile aktarıldığı gerçeğinden hareketle, kültür aktarımının ve dolayısıyla bireyin kendini hayata hazırlamasının arkasında ekonomik sebeplerden ziyade ebeveynlerin dili kullanması, çocuklarına kitapla hayat arasında bağ kurması yatmaktadır. Çocuğa sunulan çocuk edebiyatı ürünlerinin hassasiyetle seçilmesi; kitap, metin, görsel hakkında çocukla konuşulması ve örnek olayların günlük hayattaki gerçek olaylarla ilişkilendirilmesi önemlidir. Metinlerin kültürel öğelerden zengin olmasının çocuğun gelişimindeki yeri göz önüne alındığında, hangi özellikteki kitapların bu amaca hizmet ettiğinin de bilinmesi gerekmektedir. Bu sebeple, öncelikle kültürel öğelerin, Türk sözlü kültürünün çocuk edebiyatı başlığı altında nasıl ele alınabileceği ortaya konmalıdır.

32. UNESCO Genel Konferansı'nın 17 Ekim 2003 tarihli toplantısında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde somut olmayan kültürel mirasın toplulukların grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak sürekli biçimde yeniden yaratıldığı ve bunun onlara kimlik ve devamlılık duygusu verdiğinden söz edilir (2005, s. 164). Kültür ve gelişim kuramları arasındaki ilişki vurgulanırken; kimlik ve devamlılık betimlemeleriyle çocuğun sağlıklı karakter gelişimindeki yeri de ortaya konulur. Dolayısıyla okul içi ve okul dışı ortamlar, bireyin erken yaşlardan itibaren içinde bulunduğu gelişim dönemini kapsadığından bebeklik döneminden itibaren sözlü ve yazılı materyallerin kültür aktarımındaki önemine yönelik çalışmalar ön plana çıkarılmalıdır. Bu çalışmaların bireyin dil gelişimine, ahlâk ve kişilik gelişimine, bilişsel ve psikomotor gelişimine katkı sağlayacağı unutulmamalıdır.

Kültür öğelerinin; eğitim, çocuk ve gelişim üçgeninde değerlendirildiğinde birer "gelişim materyalleri" olduğunu söylemek mümkündür. Çobanoğlu, William Bascom'un 1965 yılında ortaya koyduğu folklor işlevlerini şu şekilde ifade eder:

1. eğlenme/eğlendirme
2. kültürü geçerli kılma, kurumları, törenleri doğrulayıp onaylama
3. eğitme, kültürü kuşaktan kuşağa aktarma
4. toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma (Çobanoğlu, 1999, s. 235-236).

Bu işlevler göz önüne alındığında, kültürün eğitimle ve kişilik gelişimiyle olan sıkı ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Eğitim ve kültür arasındaki ilişki çocuk edebiyatı eserleriyle sağlıklı, güvenli bir şekilde kurulabilir.

Gelişim çok boyutludur ve insanlar gelişim gösterdikleri alanlarda kendilerini güçlü hissederler. Kültür öğeleriyle iç içe büyümüş, sözlü kültüre ait metinlerle (ninniler, maniler, tekerlemeler, masallar, efsaneler, deyişler, ağız özelliklerine göre değişen kelimeler vb.) dilsel ve bilişsel gelişimi desteklenmiş, somut olmayan kültürel miras öğelerinden olan çocuk oyunları sosyalleşmiş ve hem sosyal bilişsel hem de psikomotor yönden gelişim göstermiş bir bireyin; hayata karşı duruşunda güç aldığı köklü bir mirası olduğu söylenebilir. Bu da onu Maslow'un ihtiyaç hiyerarşisinde "kendini gerçekleştiren birey" olma basamağına kadar destekleyecektir. Bu sebeple özellikle erken çocukluk döneminden itibaren kitaplarla büyümesi gereken çocukların; karşılaştığı kitapların muhtevasında kültürel öğelerin yer alması elzem görülmektedir.

Çocuk edebiyatının geçmişle gelecek arasındaki bağı taşımakla sorumlu olduğu söylenebilir. Zira, pek çok çocuk gelişim kuramı göz önüne alındığında kültürünü tanımayan, ona bağlanarak kök salamayan çocukların farklı gelişimsel dönemlerde bocalayabildikleri görülmektedir. Çocuk edebiyatı, temelinde çocuğa göre yazılmış ve çocuğu hayata hazırlayan, onun duyuşsal, bilişsel gelişimlerini destekleyen, estetik algısını güçlendiren, sorgulatan metinleri içermelidir. Çocuk, ayaklarını sağlam bir zemine basmadan yükselemez, geleceğe sıçrayamaz. Bu zemin ise çocuğun içinde yetiştiği kültür sayesinde oluşmakta, o kültürden beslenerek güçlenmektedir. Zemin ne denli kuvvetli olursa çocuk da yerden o denli güç alır. Kültürel unsurları tanıtmak için yeterince sosyal ortama maruz kalınamayan günümüzde; çocuk edebiyatı ürünlerinin kültürel öğelerle desteklenmesi önemli görülmektedir.

Erken çocukluk döneminden başlayarak, çocuklar için kaleme alınan kitapların ve oluşturulan materyallerin kültürel öğelerle zenginleştirilmesi, birey-toplum ilişkisinin güçlenmesi ve kişilik gelişimi için önem taşımaktadır. Bu sebeple çocuk edebiyatı ürünlerinde yer alması gereken kültürel öğelerin önemi ve bunların muhtevada nasıl yer edineceği ortaya konmalıdır. Bunun için çocuk edebiyatında yer bulan çeviri kitapların,

resimli kitapların içeriğinde yer alması düşünülen kültürel öğelerin ortaya konması gerekir. Günümüzde çeviri yoluyla uluslararası çocuk edebiyatı ürünleri arasına girmiş pek çok eser bulunmaktadır. Uluslararası çocuk edebiyatı ürünlerinin pek çok olumlu etkisi vardır. Stan'a göre, çocukların farklı kültür ve coğrafyalarla tanışması, duyguların ve düşüncelerin milletlerarası olduğunu hissetmesi, tanımaya değer başka kültürlerin ve insanların da olduğu gerçeğini anlaması olumlu özellikler arasında sayılabilir (Stan, 2001, s. 14). Ancak köklerinden toprağa yeterince bağlanmamış bir bireyin rüzgârda kolayca savrulacağı da bir gerçektir. Dolayısıyla çeviri çocuk edebiyatı ürünleriyle tanışmadan önce bireyin; kendi dilinden ve kültüründen beslenen, kendi kültürünün miras öğelerini tanıyabileceği eserlerle karşılaşması faydalı olabilir. Sahip olduğu kültürün özelliklerini tanıdıktan sonra diğer kültürleri de tanımalıdır. Özellikle dil ediniminin olduğu kritik dönemde (çocukluğun ilk yılları) çeviri cümleler yerine kendi ana dilinden cümlelere maruz kalması ana dil gelişimi için tercih edilen bir durumdur. Çeviri kitaplardaki kurguda verilen yerel özellikler, o dilin mensup olduğu kültüre ait bayramlar, ritüeller vb. den önce kendininkileri tanınması ve ardından diğer kültürlerle saygı duymayı öğrenmesi benlik ve kişilik gelişimi için önemlidir. Örneğin Külkedisi masalının pek çok baskısında ortak resimlemeler göze çarpmaktadır. Avrupa'da sıklıkla tüketilen turuncu, sarı balkabaklarının arabaya dönüşmesi, şatoda verilen balo, kabarık elbiseler içinde prensle yapılan dans. Masal, dünya çapında bir üne sahiptir ve çocuk edebiyatı alanında da yeri yadsınmaz. Ancak masal Türk kültürünü yansıtan bir resimlemeye ya da detaya sahip değildir. Bu örnekler çoğaltılabilir. Avrupa'da doğan büyüyen bir çocuk, kabaklarla süslenen evlerin ve korkunç kostümlerin çizildiği cadılar bayramı kurgusuna sahip bir kitabı empati duygusuyla okuyabilir. Ancak bu bayramın neden kutlandığını ve ne gibi bir öneme sahip olduğunu bilmeyen farklı kültüre mensup bir çocuk için -özellikle de çocuk edebiyatı ürünleriyle yeni tanışıyor- empati yapabileceği bir görsel ya da betimleme bulmakta zorlanabilir ve metni anlamada günlük hayatından benzerlikler bulamayabilir. Bu sebeple özellikle erken yaşlardaki çocukların, kendi kültürel özelliklerinin yer aldığı kurgularla karşılaşması daha faydalı görülmektedir. Atasözleri, benzetmeler, somutlamalarda da durum aynıdır. Türk atasözleri ve İngiliz atasözleri aynı anlama gelse de benzetmeler, somutlaştırmalar farklı nesnelere ve kurgular üzerinedir. Birebir çevrildiğinde mecazlı bir söyleşin karşı tarafa pek de anlamlı gelmediği durumlar oldukça yaygındır. Türk bir çocuk için "Pireyi deve yapmak." anlamlıken İngiliz bir çocuk için "Köstebek yuvasını bir dağ yapmak" anlamlıdır. Bununla birlikte bir kelimenin ya da söyleyişin tam karşılığını başka bir dilde bulmanın her zaman mümkün olmadığı bilinmelidir. Bu kültürel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu sebeple bireyin erken çocuklukta önce kendi kültüründen doğmuş ve kendi ana diliyle yazılmış eserlerle tanıştırılması daha faydalı görülmektedir. Ardından mutlaka farklı kültürlerle saygı duymayı, evrensel değerleri anlamayı ve tanınmaya değer diğer kültürlerin de olduğunu farklı kültürlerden doğan metinlerle karşılaşarak öğrenmelidir.

Çocuğun ilk olarak karşılaştığı kitaplardan olan "resimli kitaplar" da da durum benzerdir. Sayfa sayısı az olan ve her sayfada çok fazla kelime olmayan resimli kitaplar okuması, yazması, incelemesi en kolay çocuk kitapları olarak görülür. Ama bu algılanan basitlik, karmaşık bir sanat biçimine dayanmaktadır. Kelimeler ve çizimler birlikte çalışır. Biri diğerini destekler ve onun üzerine inşa eder ve hatta onu dönüştürür. Yazar bir resimli kitap metni oluştururken seçtiği kelimelerin nasıl gösterileceğine düşünerek yazar (Northrup, 2012, s. 9). Bu sebeple çağdaş resimli kitaplar görsel iletişime günümüzde verilen kültürel dönemi yansıtmaktadır. Resimli kitaplarda anlam sadece sözcüklerle değil çizimlerle de ilişkilidir (Lukens vd., 2017, s. 48). Bütün bunlar göz önüne alındığında, özellikle de uluslararası yayınevlerinin satışa sunduğu resimli çocuk kitaplarının çevirilerinde görselleri aynen alarak sadece cümlelerin ya da kelimelerin

tercüme edilmesi yerine Türkiye'deki okuyucular için kendi kültür özelliklerini yansıtan görsellerin seçilmesi faydalı görülmektedir. Kitapta geçen hedef kelime "kilim" veya "halı" ise görselde Türk motiflerinin kullandığı bir kilimin/halının resmedilmesi basit ama oldukça tesirlidir.

Kavram öğretimine dayanan ve nesnelere görsellerinin verildiği sessiz kitaplarda da durum benzerdir. Birkaç sayfalık bu kitaplarda Fransız bir çocuk okuyacaksa kruvasan görseli seçilebilecekken Türk bir çocuk için gözleme görselinin seçilmesi daha yerinde bir görsel tercihi olarak değerlendirilebilir. Çeviri çocuk kitaplarının kapak tasarımlarında da çeviri yaparken resmin de bir nevi kültürel çevirisinin yapılabileceği düşünülmektedir.

Bir çocuğun gelişim döneminde olmazsa olmaz unsurlardan biri de çocuk oyunlarıdır. Çocuk oyunlarını muhteva eden kitapların önemi yadsınamaz. Tekerlemeye, maniye ya da bilmeceye yeterince maruz kalmamış bir çocuğun (Teknolojik gelişmelerin sosyalleşme sürecine olumsuz etki yaptığı göz önüne alınarak) benlik algısı, kişilik gelişimi arkadaşlarıyla oyun kurma sürecinde olumsuz yönde etkilenecektir. Zira bir çocuğun, arkadaşlarıyla sosyal bir ortamda bulunması, bu ortamda "oyunda her zaman çağrılan, oyun arkadaşı olma" sıfatına sahip olması ya da tam tersi bir durumun seyri; onun karakter gelişiminde ve psikolojisinde çok önemli bir yere sahiptir. Nasıl ki oyun alanına yeni oyuncu getiren çocuk ilgi alanı oluşturuyorsa farklı oyunları bilen ve oyun kurma sürecini diğerlerine göre daha kolay yürüten çocuk için de bunun geçerli olduğu düşünülmektedir. Çocukların dijital oyunları evde bırakıp sokakta oyun kurmaları için ne oynayabileceklerini bilmeleri gerekmektedir. "Hangi nesnelere hangi oyunlar oynanabilir? Bu kadar kişiyle nasıl bir oyun kurulabilir? Bu oyunun kuralları nelerdir?" gibi soruların cevapları biliniyor olmalıdır. Bu soruların cevaplarını bilen çocukların yetişmesi için atalarından miras kalan oyunların kurguya yedirildiği, resmedildiği çocuk edebiyatı ürünleri oluşturulabilir. Bunun için bir çocuk romanında ya da hikâyesinde kurguda yer alan kahramanlar; Türk kültüründe yer tutan oyunlardan saklambaç, kurt ve renkli yumurtalar, yerden yüksek, istop, beştaş, seksek vb. geleneksel çocuk oyunlarından oynayabilirler. Yazar didaktik olmayan bir tutumla çocuklara atalarından kalan birkaç çocuk oyununun kurallarını sezdirerek anlatabilir. Onları oynamaya teşvik edebilir. Her oyunun sayışma ile başlaması ise yazılı olmayan bir kuraldır ve sayışmak için tekerlemeyi bilenler, oyun kurucusu olurlar. Bu durum, ilk bakışta görülmesi de aslında benlik algısıyla oldukça ilişkilidir. Oyun kurmak, yönetmek için tekerleme bilme şartı kültüründen güç alan çocuk için gerçekleşmesi oldukça basit bir kuraldır. "Bu kez ben sayıyorum, ilk çıkan ebe olacak." cümlesini kurabilmek için kullanılan tekerlemeler ve bu materyali kullanarak sayışmayı gerçekleştirmek benlik algısı için çok önemlidir.

Kültür ve benlik algısı arasındaki sıkı ilişkiyi ise Kuhn ve McPartland 1954'te yaptıkları "Twenty Statements Test" ile ortaya koymuşlardır. Katılımcılardan "Ben Kimim?" sorusuna yirmi farklı cevap vermeleri istenmiş ve çalışmanın sonucunda insanların ait oldukları kültürlerin benliklerini oluşturma sürecinde büyük etkiye sahip olduğunu göstermiştir (Richard ve Zimbardo, 2012, s. 430). Oyunları bilmek, oyunu başlatabilmek sadece dilsel ve kişilik gelişimiyle değil psikomotor gelişimle de ilişkilidir ve süreci olumlu desteklemektedir. Böylesine büyük bir yapıyı etkileyecek kültür öğelerinden tekerlemenin bilinip bilinmemesi, çocuğun kaynak bir kitap ya da materyalden yola çıkarak buna maruz kalıp kalmamış olması; onun benlik algısında bir yer ediyorsa çocuklar için oluşturulan metinlerde bu tarz kültürel öğelere yer verilmesinin bir tercihten öte, bir ihtiyaç olduğu düşünülmelidir.

Oyun çağından sonra bilişsel ve dilsel gelişimi ilerleyen çocukların günümüzde fantastik edebiyata ilgi gösterdikleri gözlenmektedir. Son yıllarda fantastik çocuk

edebiyatında başarılı ürünlerin ortaya konmuş olması bunun etkenlerinden biri olarak gösterilebilir. Stan'ın de belirttiği üzere 1998'de Harry Potter ve Felsefe Taşı'nın ortaya çıkışı uluslararası düzeyde "çocuk edebiyatı" nı ilgi odağı hâline getirmiştir (Stan, 2001, s. 12). Harry Potter, fantastik bir kurguya sahiptir. Efsaneler gibi onda da doğüstü olaylar yer almaktadır. Efsaneler yerine Harry Potter'ın uluslararası çocuk edebiyatında bu denli rol alması tartışmaya değer bir konudur. Bunun temel sebepleri arasında isimlerin, olayların, diyalogların, zamanın ve kullanılan mekânların (kısmen) günümüzde de rastlanır olması sayılabilir. Çocuklar, kitaptaki mekânları gerçek hayatta da ziyaret edebilir. Fantastik ve gerçeği bir araya getirebilir. Bu da okuyucuya keyifli bir deneyim sunmaktadır. Bu sebeple toplumun içinden çıkan ve çok eski zamanlardan günümüze sözlü aktarımla gelen efsanelerden esinlenilmesinin ve çocuğa görelilik ilkesince yeniden düzenlenerek çocuk edebiyatı sahasında yer alması okuyucu kitlesinin fantastik olanla gerçek olan arasında keyifli bir köprü kurmasını sağlayacaktır. Burada önemli olan sözlü kültür eserlerini yeniden yazma sürecinde çocuğa görelilik bakış açısını temel alarak uzmanlardan oluşan bir ekiple süreci yönetmektir. Bunun için halk bilim uzmanlarının, psikologların ve dil uzmanlarının bir araya gelmesi elzemdir. Metnin uzunluğu, kurgudaki hangi öğelerin yeniden vurgulanacağı, yapılandırılacak metnin hangi yaş grubuna hitap edeceği ve görsellerin özellikleri hassasiyetle yapılandırılmalıdır.

Yeni yüzyılda ortaya çıkan yeni edebi türler, içlerinde tarihten gelen olağanüstü kültürel öğeleri barındırdığında başarılı bir etkileşim süreci oluşturulacağı düşünülmektedir. Oldukça rağbet gören fantastik kurguların zaten hali hazırda fantastik kurgu olan sözlü gelenek ürünü ve kültür taşıyıcısı efsaneler üzerinde yapılandırılması faydalı görülmektedir. Bu durum halk hikâyeleri, masallar vb. için de geçerlidir. Bu türler mutlaka çocuklarla bir araya getirilmelidir ancak öncesinde çocuğa göre ve çocuk için dil, üslup ve kapsam bakımından yeniden yapılandırılmalıdır. Bu yapılandırma sürecinde kurguda kültürel öğeler yeniden betimlenebilir. Yemek yeme sahnesinde, yeme kültürüne ilişkin örnekler verilebilir. Özel günlere ilişkin bayram ve kutlama ritüelleri, sosyal hayatta kullanılan söz kalıpları (taziyeler, doğumlar, düğünler vb.) metinde verilebilir. Örneğin Türk çocuk edebiyatı yazarı, diyalog oluştururken "Çorba pişiriyorum." yerine "Tarhana çorbası pişiriyorum." gibi oldukça basit görünen ama tesiri ve aktarımı fazlasıyla kuvvetli olan bir özelleştirme yapabilir.

Kültür ve kitap ilişkisi bu kadar önemliyken bu ilişkiyi sağlamak için çocukların evvela kitaplara karşı olumlu tutum oluşturmaları sağlanmalıdır. Günümüzde dijitalleşen materyaller ve oyunlar içinde kâğıtlardan oluşan sayfalar arasında gezinmek çoğu çocuk için isteksizce yapılan bir etkinlik olarak algılanabilir. Bu sebeple dijital kitapların, dijital oyun ve araçların da kültür ile olan ilişkisini incelemek gerekir. Özellikle dijital araç, kitap ve oyunların çocuk gelişimi üzerindeki etkilerine dair pek çok araştırma yapılırken çocuk gelişiminde önemli yere sahip kültür ve dijitalleşme üzerine yapılan çalışmaların sayısı da arttırılmalıdır. Lu Dongming ve Yunhe (2010) yaptıkları araştırmada: "Kültürel miras benzersizdir ve yenilenemezken, kültürel mirasla ilgili dijital bilgiler kalıcı olarak saklanma, uygun şekilde kopyalanma ve paylaşılma avantajlarına sahiptir. Dolayısıyla bilimsel koruma, araştırma, etkileşimli sergileme ve kültürel mirasın kullanımı için yeni bir yöntem sağlayabilir. Bilgisayar ağları, multimedya, sanal gerçeklik ve yapay zekâdaki güncel gelişmeler, kültürel miras bilgilerinin dijitalleştirilmesi için sağlam bir temel oluşturmuştur." bulgusuyla dijitalleşmenin kültür karşısında olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Günümüzde gelişim dönemindeki çocukların dijital içeriklerden uzak tutulması tavsiye edilse de çocukların bu içeriklere maruz kalmamaları imkânsız görülmektedir. Hâl böyleyken içeriklerden ne kadar uzak tutabileceğimiz değil, içerikleri nasıl seçebileceğimizi tartışmak faydalı olacaktır. Konuyla ilgili olarak Erden (2021, s. 99) "Aileler tarafından belirlenen ve içerik hakkında bilgi sahibi olunan programlar uzun

süre izlenmemek kaydıyla faydalı bulunmaktadır.” diyerek dijital araçlarda içeriğin iyi oluşturulduğunda faydalı olabileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Kültürel öğelerin, sağlıklı birey yetiştirme sürecindeki önemi Davranışçı Kuram, Psikanalitik Kuram, Bilişsel Gelişim Kuramı, Sosyokültürel Kuram, Bilgi İşleme Kuramı, Ekolojik Sistemler Kuramı, Çoklu Zekâ Kuramında yer aldığı bilinmektedir. Benlik algısının olumlu olması ve dilsel, duyuşsal, bilişsel ve psikomotor alanlarda sağlıklı gelişim gösterebilmesi için çocuğun erken yaşlardan itibaren seviyesine uygun, kültürel özellikleri muhteva eden kitaplarla karşılaşması gerekir. Bunun için çocuğa sunulan kitaplar özenle yazılmalı ve seçilmelidir.

Yazma aşamasında halkbilimi uzmanlarından, psikologlardan yararlanılabilir. Özellikle çocuk kitapları alanında çalışmalar yapan yayınevlerinde editör olarak görev yapanların Türk dili alanında uzman olmalarının yanı sıra, psikoloji, pedagoji ve folklor alanlarında da kendini geliştirmiş olmaları tercih edilebilir. Bu mümkün değilse, değerlendirme kurulu altında bu disiplinlerden uzmanların eserleri okuması ve gerekirse önerilerle yeniden yapılandırılması çocuk gelişimi-kültür- çocuk edebiyatı üçgeninde olumlu karşılanmaktadır. Çeviri kitaplarda da durum benzerdir. Dilsel özelliklerin, ana dilin kültürle ilişkisi göz önüne alınarak çevrilmiş olmasına dikkat edilmeli, erken yaşlarda tercihen ana dil kullanıcılarının yazmış oldukları kitaplar çocukların beğenisine sunulmalıdır. Bunun için yayınevlerinin bilinçli bir basım süreci oluşturmaları faydalı olabilir. Çocuk kitaplarının basılmasından önce genel bir kurul tarafından (halkbilimci, psikolog, pedagoğ, dil uzmanı) onaylanmış olması, basım için temel şart olabilir ya da tercih sebebi olarak daha çok basılabilir. Bununla birlikte çocuğu için kitap seçecek ebeveynlere yönelik bilinçlendirme çalışmaları; evlere dağıtılan broşürler, verilen ücretsiz eğitimlerle, atölyelerle sağlanabilir.

Resimli kitaplarda ya da sessiz kitaplarda yer alan görsellerin toplumun değerlerine uygun olmasına, kültürel öğeleri yansıtmasına dikkat edilmelidir. Özellikle de son yıllarda salgın ve teknoloji sebebiyle sosyal hayattan uzak yaşayan aileler içinde yetişen çocuklar; kültürel dilsel öğelerden zenginleştirilmiş kitaplarla karşılaşmalıdır. Bunun için kitapların kültürle bağlantısındaki önemi algılamış olan yazarlarca kaleme alınmış olması önemlidir. Yazar, çocuğa görelilik ilkesine bağlı kalarak geleneksel çocuk oyunları, tekerlemeler, türküler, maniler, bilmeceler, yemek kültüründen örnekler, özel günler ve kutlamalar, mecazlı söyleyişler vb. başta olmak üzere pek çok kültürel öğeyi kurguya yedirebilir, geçmişle gelecek arasında bir bağ oluşturarak çocuğun bilişsel, duyuşsal, sosyal, psikomotor ve kişilik gelişimine katkı sağlayabilir. Kitapların resimlendirilmesinde de bu ilkeye sadık kalınmalıdır. Hikâyedeki bir kahramanın yüzünü kuruladığı havluda iğne oyalarının çizilmiş olması basit ama önemli bir unsurdur. Fantastik edebiyatın önem kazandığı günümüzde kaleme alınan yeni metinlerin, kültürün içinden doğmuş efsane, masal, halk hikâyelerinden esinlenerek uzmanlarca yeniden yapılandırılması ve yüzyıla göre güncellenmesi faydalı görülmektedir. Temiz ve faydalı dijital içerikler oluşturmak için de kültürel öğelerden faydalanılması önemlidir. Bunun için farklı yaş gruplarına göre çeşitli temalar altında belirlenen kültürel öğeler; yazılan bir kurgu dâhilinde dijital araçlar vasıtasıyla somutlaştırılabilir. Şehirde doğup büyüyen ve kırsala gitme deneyiminden mahrum kalan bir çocuk, bir yörük çadırını hayatı boyunca göremeyebilir; el dokuması kilimleri ve onların üzerindeki desenleri tanımayabilir. Bir türkünün nasıl söylendiğini ya da o türkünün sözlerinin ne olduğunu bilmeyebilir. Ancak çocuklar için kaleme alınmış bir metinde, mekân olarak seçilen ve tasarlanan yerlerin bahsi geçen betimlemeleri ve seslendirilen diyalogları (mani, şarkı, tekerleme ya da mecazlı bir söyleyiş) barındırması, çocuğun şehirden çıkmasa da kültürel öğeleri dijital

kitap ya uygulamalar yoluyla tanınmasına vesile olabilir. Günümüzde yayımlanan yerli çizgifilmlerde kültürel öğelerin üzerinde inşa edilen kurguların yer alması umut vericidir, bu tarz yapımların sayısının artırılması ve bu farkındalığın yaygınlaştırılması faydalı görülmektedir.

Dijital oyunları oynamak ya da televizyon izlemek için dışarı çıkmak istemeyen çocukların bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimlerini desteklemek amacıyla geleneksel çocuk oyunlarının dijitalleştirilmesi kültürün devamlılığı için faydalı olabilir. Sanal gerçeklikleri oluştururken oyun ortamındaki mekânlar ve karakterler; efsanelerden, halk hikâyelerinden, kültürel miras olarak görülen yerlerden seçilebilir. Çocukların geleneksel oyunları oynayabilmeleri için evvela onları biliyor olmaları gerekir. Bu sebeple, bu tür içeriklerin eğlenceli formları; çocuklar için hazırlanan her türlü materyalde bir bütün ya da yapı olarak yer almalıdır.

21. yüzyılda hızla gelişen teknolojinin, dünyanın küreselleşmesine sebep olduğu ortadadır. Ancak küresel dünyada mutlu olabilmek, evrensel değerlerin altında korunması gereken kültürel değerlerin varlığı ile mümkündür. İşte bu sebeple dijital hikâyelerin, animasyonlaştırılan ya da film/dizi hâline getirilen çocuk edebiyatı ürünlerinin içerisinde de kültürel öğelerin yer alması için çaba sarf edilmelidir. Çocuk kitabı yazarlarının, dijital oyun tasarımcılarının, kod yazarlarının, ressamların, illüstratörlerin kültürel mirasın önemine ilişkin farkındalık oluşturmaları sağlanmalıdır. Bu bağlamda ilgili pek çok lisans programına ya da hizmet içi eğitim içeriğine konulabilecek "Türk folkloru dersi" faydalı olabilir.

Erken yaşlarda kültür öğelerinden zengin içeriklere maruz kalan çocuk sağlam bir belik algısı oluşturabilir, bu benlik algısı onu yetişkinlikte köklerinden güç alan başarılı bir karakter oluşturmaya yardımcı olabilir. Ancak bunun olması için bilinçli ve sistemli bir duyarlılık gerekir. Yıldız'ın (2018, s. 24) da dediği gibi: "Kültürel miras yönetimi her ne kadar çok boyutlu koruma yaklaşımları gerektiren bir süreç olsa da insanın, mirasın korunmasına yönelik gösterdiği bilinçli ve örgütlü duyarlılık olmadan gerçekleştirilecek politikalar bir yönüyle eksik kalacaktır." Bilinçli ve örgütlü bir duyarlılık içinse kültürün eğitim kapsamında hassasiyetle işlenmesi gerekir. Eğitim programları, eğitim materyalleri, edebiyat ve sanat içerikleri, gezi gözlem yerleri gibi pek çok kültürel aktarım sağlayıcı mekân, olay ve materyal incelikle işlenmelidir. Eğitim ve kültür bağlamında Aral (2020, s. 14) "(...) kültürün de sosyal hayatın öğrenmeye dayalı bütün yönlerine karşılık geldiği hatırlandığında, eğitimin kültürle buluşturulması kolaylaşabilecektir. Öğrenim sürecinde gerçeğin bilgisinin yanında göreceli bilginin ön plana çıkışı da bağlama ve insana göre çeşitlenen farklı yaşantıların anlaşılması ve barış, hoşgörü, yaratıcılık ve sosyal uyumun bu perspektif ışığında tesis edilmesinde kültürün eğitime entegre edilmesinin önemini akla getirir." ifadesiyle eğitim-kültür ilişkisinin önemini ortaya koymuştur. Ancak bu önem, erken çocuklukta gelişen karakter ve tutumlar göz önüne alınarak sürdürülebilir bir yapı ile hayat boyu verilmesi gereken bir süreci de kapsamalıdır.

Tüketim toplumu hâline gelinen bu yüzyılda, üretimin ve geçmişten gelen kültürel mirasın koruyuculuğunu yapmanın çocuk gelişiminde ve birey olmasının esasında ne derece önemli olduğu kanıtlandıktan sonra; kültürel mirası eğitim-edebiyat çatısında korumalı, sürdürülebilir politikalarla geleceğe aktarmanın da gönüllüsü olmalıyız. "Mirasyedi olmak yerine, mirası sürdürülebilir politikalarla desteklemek 'atalara' ya da 'geçmiş'e duyulan saygının da bir göstergesidir (...) Bu bağlamda özellikle somut olmayan kültürel mirası, yalnızca geçmişe anımsatabilmek için bir bellek nesnesine dönüştürmek yerine, geleceğe dair vizyon oluşturmak için kullanarak insanlığın hayrına, evrensel barış ve bilgeliğe hizmet edebilecek sürdürülebilir kalkınma stratejileriyle biçimlendirme yolları aranır." (Özünel, 2013, s.15). Bu

yollar arasında yetişkinlerden ziyade önce çocuklara ulaşmanın önemli olduğu ortadadır. Somut olmayan kültürel zenginliğin, sözlü kültür unsurlarının ve diğer kültür öğelerinin bebeklik döneminden itibaren erken çocukluk ve çocukluk döneminde yaptığı etki, bir insanın yetişkin olduktan sonra asla elde edemeyeceği bir etkiye sahiptir. Kültür aktarımında çocukluk dönemi kritik dönemdir ve kültürel unsurlarla zengin yeterince ortama maruz kalmayan çocuk, bundan mahrum büyür. Bu mahrumiyet; benlik algısını, hayat görüşünü, kendine ve çevresine olan tutumunu, psikolojisini kısaca hayata karşı her alandaki duruşunu olumsuz yönde etkiler. Bu sebeple erken yaşlardan itibaren (ne kadar erken o kadar iyi) kültürel öğeleri çocuğa ulaşabilecek en güzel kaynakla, aile ve nitelikli çocuk edebiyatı ürünleriyle, aktarılmalıdır. Chamber'in da ifade ettiği gibi: "Diğer insanların kalplerine, zihinlerine ve ruhlarına en içten şekilde girmemiz edebiyat yoluyla'dır ve burada değer verdiğimiz şey, diğerlerinin insanî benzerlikleri kadar farklılıklarıdır: Bu şekilde, C. S. Lewis'in dediği gibi, binlerce farklı insan ve yine de kendimiz olarak kalıyoruz." (Akt. Tomlinson, 1998, s. 3).

Farklı kültürlere saygı duyan, kendi kültürünü -kendini- iyi tanıyan ve bu sebeple de bilişsel, duyuşsal, dilsel ve sosyal gelişimi olumlu olan nesiller yetiştirmenin yolu; atalardan kalan tarifleri (kültürel zenginliği) kitapla geleceğe aktarmaktır. Tarifler, zaman içerisinde içine konulan unsurların değişiklik göstermesiyle farklılık gösterse de temelde hissettirdiği duygular benzerdir ve insanlığın benlik algısı bu iyi duygular üzerinde gelişir. Bu sebeple çocuk edebiyatı ürünlerinde kültürel öğelere ne denli yer verildiğine, çocuk edebiyatı yazarlarının konuyla ilgili farkındalıklarının ne düzeyde olduğuna ilişkin araştırmalar yapılmalı ve elde edilen bulgular doğrultusunda iyileştirme çalışmalarına başlanmalıdır.

Görkem'in (2009, s. 420) de ifade ettiği üzere "Çağdaş ve özgün bir Türk edebiyatının sanatkarlar tarafından yaratılması, bütün dünya milletlerinde olduğu gibi Türk Sözel Edebiyatının konu, imaj ve motiflerini 'acemice' taklit etmeden, onlardan yeni ve orijinal sentezler ortaya koymakla gerçekleşecektir." Bu sebeple sözlü kültür ürünleri, somut olmayan kültürel unsurlar gibi diğer kültürel unsurlar çocuk edebiyatı ürünlerinin ilham verici kaynağı olarak görülmelidir.

Kaynakça

- Aktulum, K. (2013). *Folklor ve Metinlerarasılık*. Çizgi Kitabevi.
- Aral, E. A. (2020). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Eğitimi ve Kültürün Aktarımı: Türkiye Örneği*. Doktora Tezi. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Arasıl Sarı, B. A. (2021). Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme (Ed. N. B. Takıl ve E. Sönmez). 21. *Yüzyılda Çocuk ve Eğitim*. (139-150). Pegem Yayıncılık.
- Cohen, P. vd. (2008). Socioeconomic Background And The Developmental Course Of Schizotypal And Borderline Per- Sonality Disorder Symptoms. *Development and Psycho- pathology*, 20, 633-650.
- Çobanoğlu, O. (1999). Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Âşıkpashaade'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı Deoleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı*, 65-82.
- Demren, Ö. (2009). *Geleneksel Halk Anlatılarının Çoklu Zekâ Kuramı Çerçevesinde Tahlili*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Erden, N. K. (2021). Çocukluk Döneminde Dijital Araçların Doğru Kullanımı (Ed. N. B. Takıl ve E. Sönmez). 21. *Yüzyılda Çocuk ve Eğitim*. Pegem Yayıncılık.

- Gardner, H. (2021). *Zihin Çerçevesi Çoklu Zekâ Kuramı*. (Çev. Ebru Kılıç, Güneş, Tunçgenç) Alfa Bilim Yayıncılık.
- Görkem, İ. (2009). Düünden Bugüne "Türk Sözel Edebiyatı: Değişim ve Dönüşüm". *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 411-422.
- Kaplan, M. (2016). *Kültür ve Dil*. Dergâh Yayınları.
- Lieb, K. vd. (2004). Borderline Personality Disorder. *The Lancet*, 364, 453-461.
- Lu, D. ve Yunhe P. (2010). *Digital Preservation for Heritages Technologies and Applications*. 1st ed. Springer. Berlin: Heidelberg.
- Lukens R. J. vd. (2017). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*. (Çev. Cenk Pamay). Erdem Yayınları.
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2005). M. Öcal Oğuz (Fr. Çev.), Özay, Y. (İng. Çev.), *Millî Folklor*, 65, 163-171
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.
- Northrup, M. (2012). *Picture Books for Children – Fiction, Folktales and Poetry*. Chicago: American Library Association.
- Özünel, Ö. E. (2013). Yeni Miraslar ve Uluslararası Sözleşmelerde Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri. *Millî Folklor*, 100, 14-30.
- Richard J. G ve Philip G. Z. (2012). *Psikoloji ve Yaşam: Psikolojiye Giriş*. (Çev. Gamze Sart). Nobel Yayıncılık.
- Salili, F vd. (2001). *Student motivation : The culture and context of learning*. Springer.
- Sever, S (2008). *Çocuk ve Edebiyat*. Tudem Yayıncılık.
- Smith-Trawick, J. (2014). *Early Childhood Development -A Multicultural Perspective-* Pearson Education.
- Stan, S. (Ed.). (2001). *The World Through Children's Books*. Scarecrow Press.
- Suskind, D. (2020). *Otuz Milyon Kelime- Çocuğunuzun Beynini Geliştirin-* Buzdağı.
- Tomlinson, C. M. (1998). *Children's Books From Other Countries*. Lanham, MD: Scarecrow Press.
- Ünalın, Ş. (2012). *Dil ve Kültür*. Eskiyei Yayınları.
- Yıldız, T. (2018). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde Topluluk Katılımının Çıkımları. *Millî Folklor*, 120, 73-80

Elektronik Kaynaklar

- UNICEF (2022). <https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme> [Erişim tarihi: 01.02.2023].
- TUIK (2021). <https://www.tuik.gov.tr> [Erişim tarihi: 01.02.2023].
- UNESCO (2022). <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/> [Erişim tarihi: 01.02.2023].